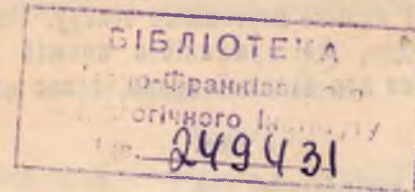

249431

Нові матеріали до історії українського вертепа.

Подає Др. Іван Франко.

Вертепні гри в остатніх часах зацікавили широкі круги освіченої громади як питанням про їх повстанє, так і можливістю їх відновленя і впливаня ними на народні маси по приміру Чехів, які ляльковими грами Коцецького і иньших подібних діячів навчили чеський народ чеської історії і чеського патріотизму. Наш вертеп доси так мало ще просліджений, так мало зібрано для нього матеріялу, що тут властиво ще лише початки, а значнійшого впливу треба хіба сподівати ся.

І. Р а й о к.

Наші старі вертепи називано також райками, і ся назва розширена по всій Європі і вживаєть ся доси в значіню найвисшої галерії в великих театрах, де збираєть ся найбіднійша публіка, по польськи парадиж, по німецьки Paradais, по французьки paradis. Назва пішла очевидно з того, що вистави середньовікової містерії починали ся в раю, упадком і прогнанем Адама і Еви. У нас містерія не розвинула ся і одинокі її взірці можна бачити хіба в двох віднайдених мною драмах, а власне в містерії страстей Христових, опублікованій в „Київській Старині“ і в пасійній драмі свіжо надрукованій у „Записках“. Всі пізнійші українські драми належать уже до єзуїтського типу шкільної драми, заповнені аллегоріями та символістикою. Я найшов у бібліотеці „Нар. Дому“ декілька драматич-

них сценок, між ними також і такий „райок“ і публікую її як причинок до історії нашого вертепного театру. Сценка має титул „Антипролог“, видно, що при якійсь иньшій драмі служила вступом, підготованем для дальшої драми, і має ось який текст:

Адам.

Что дѣш, возлюбленная Бво,
Что любезнѣ зриши на сіе древо?
Вѣси яко створител нам заповѣда
От древа того ясти, на неже бѣда
Нам враждебнѣ, о Бво, утаи ся,
Сего ради плода на нем не косни ся.

Бва.

Аще бис вѣдал сего древа тайну,
Адаме, и вещь о нем преславно,
Сам бис велѣл древа сего сласти
Взяти мнѣ купно же и ясти.

Адам.

Никакоже, безумна, сего твори Бво,
Неже поглядай на сіе заказанное древо.

Бва.

Не вѣси, яко Бог премудрость от нас оутаи,
Да не їдше от древа яко насни будем в раи.
Аз слишах, яко аще от древа сего ями,
Уже не умрем, но вѣчне будем богами.
Вся убо будем зпати, яже сут на свѣтѣ
Злая и благая, а нишѣ вси аки в клѣтѣ.
Слушай убо мя Адаме, яжь от сего плода
И спце преславно поидем от рода в рода.

Адам.

Добрѣ, о Бво, ямы сего древа сласти,
Точію во многия да не впадем папасты.

Бва.

Держай, не бойся, возлюбленне женише,
Мнѣ сіе премудрость до сердца дыше.

Адам.

Дажь ми яблко, любимая невѣсто,
Будем ясти, то їмо, да не погубим сіе мѣсто.

Ангель.

Что дѣста? Яко заповѣдъ преступиста.

Адам.

Не аз, но сія зрадливая невѣста.

Ангель.

Ты еси глава и строитель в сем мѣстѣ,
Како ся дал звести той зрадливой невѣстѣ?
За тоє южъ ты не маєшь в раи части,
Южъ не будеш уживати райской сласти.
Южъ будешь отгол нышѣ изгпаний,
Южъ будешь за разьмъ жити окаяпний.
Изійди, изійди отсюду прелщеннѣй,
Бвинымъ сластемъ порабощеннѣй.

Адам.

О Бво, какос мя предстила,
Какос мя от рая отдѣлила!
Чим ти не мовил, же то утавна
Зрада, а тысь, о никчемна
Так тоє ябко уривала,
Їдысьми го исти подавала.
Отожъ тераз по той роскоши панской
Оуживаю бѣды и неволѣ подданской.

Бва.

Не азъ, Адаме, но той, которій мя наустилъ,
Злїй, и самъ мнѣ в древа яблко спустилъ.
Азъ розумѣла, же рѣчь правдива,
Же буду богом, а то вижу фалшива.
Тераз же юж Адаме мусиш робити,
А я во болѣзни мушу чада родити.

Ангель.

Досить южъ тои, Адаме, розмови,
Изійди из раю, а буд готовый
До рила, до мотыки землю копати,
И такъ будешь преступство оплакивати.

Адам зъ Бвою думас:

Увы мнѣ шкрадену,
От раю удалену.
Увы недоумѣнну,

Человѣку южъ тлѣину.
 Бых во рай яко царь,
 Ах який погубихъ дарь!
 Всей царствуя вселеннѣй,
 Ажъ с всего удаленный.
 Юж буду работати,
 Ридлем землю копати.
 Рай погубих без ума,
 Не велишу его шума,
 Не уздру содѣтеля,
 Бога благодѣтеля.
 В той бѣдѣ южъ оумрѣти,
 Но яблцѣ вкушу смерти.

Ангелъ до Адама мовит:

Слыши, Адаме, яже ангели спѣвають:
 Христос воскрес, всему миру повѣдають.
 Изійди з отхлани дрѣвом согрѣшивий,
 Христос зоветъ, дрѣвом ада напразнивий.
 Изійди Адаме, ликуй весело,
 Зови и Бгу з отхлани в ангелское коло.
 Изійди з пекла, вѣсели ся в ангелскіе лики,
 А спѣвай весело Христос воскрес на вѣки.

Адам (напротив раю).

О древо жизни красне, райское древо!
 Прійди и виждѣ, смиренная Бво,
 Се побѣдитель Христос нас в работы откупивий
 Сим дрѣвом ада оупразнивий.
 Сад, Бво, видящи нашего содѣтеля,
 Виждѣ нас ради пострадавша откупителя.
 Иже плоть приѣмъ нашу волюю
 И много протерпѣвъ страсти нею,
 Да нас от клятвы древняя возведет,
 А погибшее овча ко отцу приведет.

Давид.

Воста яко сия Христос нас ради пробужденный,
 Вовродивъ из ада род отрицовенный.
 Дрѣвле звахомъ до содѣтеля своего,
 Да нас возведетъ погибших из ада сего.
 Нов, Бнох там волали с нами,

Іеремія, Ісаія землю обливали слезами.
 Людє во тмѣ видѣли свѣтъ велий,
 Гды мають воскресенія день веселый.
 Вижу нынѣ конецъ пророчества моего,
 Гды оглядаю Христа воскресшаго.

Самуил пророкъ.

Христос воскрес, о котором повѣдалемъ давно,
 Которій смерть и Ада побѣдил преславно.
 Збуривъ всю вражію державу
 И самага Люципера нышну стер главу.
 Нас виводит всѣх пророкъ з пекла весело,
 Жебисмо осѣли в небѣ ангелское коло.

Що ся сценка написана нечистою мовою, з деякими польо-
 нїзмами, се вказує на її галицьке походженє; можливо навіть,
 що вона просто перекладена з польського, де таких райків
 мусіло бути чимало, хоч доси не знайдено мабуть ані одного.

Порівнюючи нашу сценку з иньшими подібними¹⁾ бачимо
 одну характерну особливість: скрізь виступає на сцену Бог
 у людській подобі, творить Адама, говорить до нього і виводить
 його з раю. У нас нічого того нема, все робить ангел, божий
 післанець. Се мабуть стара традиція православної церкви — не
 персоніфікувати Бога, не малювати його, а тільки означувати
 якимсь символічним знаком в роді „недріманого ока“, пента-
 грама (безконечний), трикутника (тріїця), меандра (все той сам)
 і т. и. Знаємо, що перший Балабан єпископ львівський велів
 у Рогатині намалювати Бога отця і написати під ним „Ветхій
 деньми“ і яке се обуренє, майже розрух викликало серед ставро-
 пігійських братчиків, так що справа оперла ся аж о царгород-
 ський патріархат. Отсе саме мусіло бути причина того, що в вер-
 тепній сцені також не вільно було профанувати Бога.

II. Лазарь.

Євангельська притча про Лазаря і богача, захована тільки
 в однім євангелію Луки XVI, 19—31, належить до перлин усе-
 світної літератури і збуджувала в перших віках християнства

¹⁾ Пор. Julius Feifalik, Volksschauspiele aus Mähren. Olmütz
 1864, стор. 74—81; Bartoš, Nove nar. pisně lidu Moravskeho, 1882,
 стор. 187; Schröer, Deutsche Weihnachtspiele und Lieder, Graz 1853.

деякі важні питання що до місця пробутку душ по смерті. Бо коли загал теологів хилив ся до думки, що по смерті Бог збирає людські душі і держить їх „в якімось укритім місці“ аж до дня загального суду, то тут маємо виразне свідoctво Ісусове, що душі людей зараз по смерті ідуть одні до неба, другі до пекла. Не вдаючи ся в деталі сего спору вазначимо, що між иньшими письменниками старої церкви особливо Іван Золотустий присвятив їй сім гомілій, у яких дуже реалістично змалював жите тодішнього богача, а потім не менше гарно показав радощі раю і страховища пекла.

І пізнійше, в середніх віках і аж до наших часів вона була одною з найлюбійших тем для різних людських співаків, скомо-рохів та лірників, одним із могутніх способів будження почуття соціальних контрастів життя людського і соціальної свідомости всіх бідних і покривджених. Ширше на тій літературі зібраній Американцем Чайлдом вупинимо ся в статі про наші Лазареві пісні, а тут вазначимо лише, що тема сеї притчі була оброблювана нерас і в драматичній формі, починаючи XIV віком. У Флоренції виставлювано таку драму в 1304 р. (див. Klein, Geschichte des Dramas IV, 155). У середньовіковій Франції гра про богача і Лазаря належала до улюблених; її виставляли і в формі містерій і в формі moralité (диспути між розкішю сего світа і поздержливістю і т. и.)¹⁾. В Німеччині маємо з XVI в. цілий ряд латинських шкільних драм про богача й лазаря: Георгія Макропедія з р. 1541, Вільгельма Базея з р. 1589, Мінцера 1575 і т. и.²⁾ З пізнійших авторів обробляв євангельську притчу Айрер 1598 р., а 1608 подібну драму англійського походження грала трупа англійських комедіантів, що в початку XVII в. їздила по Німеччині і уперве познайомила німецьку публіку між иньшим і з творами Шекспіра.

В початку XVIII в. в Москві указом царя Петра заведено „ученія латинскія“ і тут же 1701 р. була виставлена драма „Комедія ужасная измѣна сластолюбиваго житія съ прискорбнымъ и нищетнымъ, въ євангельскомъ пиродлюбцѣ и Лазарѣ изображенная, нынѣ же при запустныхъ пированіяхъ дѣйствіємъ благородныхъ великоросійскихъ младенцовъ въ новосіающихъ славено-латинскихъ Афинахъ въ царствующемъ и богоспаса-

¹⁾ Пор. L. Petit de Julleville, Les Mystères, Paris 1880, т. I, 405, т. II, 105.

²⁾ Див. Gōdecke, Grundriss, II (Mittealter), 136, 142, 343, 349, 367 і д.

еомъ великомъ градѣ Москвѣ явленная“. Драма очевидно південно-руська, написана в звичайнім тоді шаблоні безконечних диспут між ріжними абстрактними чеснотами і блудами (Сластолюбіє, Прелесть, Милость, Помощь божія, Воздаяніє і т. и.). Драма, сценічно дуже ефектовна, була знайдена І. А. Шляпкіним і опублікована в виданях Общества Любителей древней письменности в Петербурзі 1882 р.¹⁾ Тіхонравов догадував ся, що ся трагедія або перекладена просто з польського, або має значні виписки з різних єзуїтсько-польських трагедій.

Лазар.

О Боже правдивый, котрій на высокости,
Рачь припомнѣти тые влости,
Котрій надомною милости не показал,
Из своего двору выгнати мя казал.
О Боже, абыс мя в того свѣта взял
И ему пановати на долгіе лѣта дал.
Волю южъ на тамтомъ свѣтѣ спочивати,
Абым ся не могль людемъ оуприкрати.
О Боже, вмиль ся о души моей,
Прийми духъ мой до руки твоей!
Рачь мя Христе до себе приняти
И с тобою вѣчную радостъ заживати

(Умирає).

Ангель.

Горе тобѣ богачу немилостивый,
А на нищихъ нелитостивый.
Самъ ся на многый часъ увеселявшъ,
А того оубогого на единъ часъ не пріймавшъ.
О горе тобѣ, щос не мал над Лазаремъ милости,
Ото пойдешъ за тоє до вѣчної темности,
Где будешъ ся в Люциперомъ мучити,
А он нищій оу Авраама покаремъ мѣти.
А їды єго будешъ оглядати,
Тогда єго будешъ о ратунокъ прохати.

¹⁾ Див. П. О. Морозовъ, Очерки изъ исторіи русской драмы XVII—XVIII столѣтій. С. Петербургъ 1888, стор. 309—312.

Ты ему милосердія на свѣтѣ не показал,
А он ти также будетъ одповѣдалъ.

(Лазара понесеть).

Ангелъ Ё.

Пойди Лазаръ вшиій на Авраамово лоно,
Вже будешъ овладати в нѣдрах невялоє гроно.
Жесъ былъ от богачовъ поруганий,
Таможъ маєшь покой зготований,
Где будешъ Авраама, Исаака, Якова овлядати [sic!],
На лонѣ ихъ вѣчне спочивати.
Я ти то яко посланецъ божій повѣдаю,
И сіє еже ми ест откровенно, извѣщаю.
И вамъ розказую, бысте тѣло взяли,
Ведлугъ звичаю христіянского поховали.
Того богача ви не слухайте якъ живо,
Бо и вы з нимъ будете в пеклѣ мати живо.

Богачъ.

Я тому не вѣру, жебы они от Бога были,
Жебы тую трудовату душу до неба взяли,
Котрій в жадной сѣкнѣ не ходил,
То бы Богъ по его душу ангеловъ послати мѣлъ?

Братъ.

Брате, и я тебе тут отиду,
А за тым трудоватым пойду.
До тебе знову прійде,
Правду там обачу, ци кривду.
Буду ся там приглядати,
А вѣрне вшитко я тобѣ буду повѣдати.

Музика.

И я ся своего ремесла одрѣкаю
И скрипку свою покидаю,
А того нищого буду випроваджати,
Бы могль за мною неизныло до Бога прозбу вношати.

Богач.

Що ся за чуда такіє стали,
Же ми ся всѣ поодрѣкали?
Не тилко слуги моя не хотѣли ми служити,
Леч и цорка моя не хотѣла ми ся покорити.

За тим трудоватым пошла мертвецем,
А мене южъ не хотѣла звати отцемъ.
Я о ню не буду дбати,
Буду на сем свѣтѣ роскоши заживати.
Вшакъ менѣ немаєь ровнаго
И в мовѣ панствѣ немаєь богатшаго.

Смерть (выходить и мовить до богача).

А на що себе, богачу, такъ вывышавшь,
Же наддер себе над всѣхъ маєшь?
А тепер що мѣ отповѣдаешъ,
Же над собою косу згнистую маєшь?
Жес на сем свѣтѣ гордый такъ бы,
А теперъ в Люципером будешъ в пеклѣ жил.
Став ся до коснаго стинаня, став ся,
А до Люципера поспѣшай, бынамнѣ не бав ся.

Богач.

Тепер ся не могу южъ откупити богатствомъ моимъ,
Гды юж Бог носла смерть со страхомъ своимъ.
Не слухалем пророкъ анѣ оучителей церковныхъ
Тепер ся не могу омыти змаз грѣховныхъ.
Приятелѣ, южъ з того свѣта одхожаю,
А вамъ чинити такъ не позволяю.
Вы милостыню нищим и оубогим давайте,
А з дворовъ своихъ не вышыхайте.
Юж ся тепер, други, жегнаю,
На тамтомъ свѣтѣ васъ очекиваю.

Смерть.

Ну, южъ, богачу, ничего не здрыгай ся,
Моей косы не велми лякай ся.
Можешъ тым свѣтомъ погордѣти,
А в пеклѣ в Люципером весѣля мѣти.

Чортъ.

Го, го, го, востю [sic!] нашъ пожаданий,
Сусѣде милый и брате козаний,
Давносмо ты к собѣ пожадали,
Жебысмо ты в своихъ рѣкахъ мали.
Прійди южъ до насъ, будемо оутѣхи заживати,
Слолоу, сѣркоу будемо перепивати.

Я юж твою понесу до некла душу,
А своих товаришовъ по твоє тѣло запрощу.

Чорт Ї.

Стуй, брате, почекай,
А менѣ тую душу в руки дай!
Я перед своимъ старшимъ нех похваляю ся
И на вишшій вонор [sic!] вознесу ся.
Бо я тоє все оучинил,
Жебы он з нами братерство мѣл.

Чорты (богача беруть).

Ходи, южъ ты Люципер жадаєть,
А Церберъ давно з смолюю ты чекаєть.
Наготовалисмо тобѣ з дохтемъ сѣркѣ,
Наляялисмо красную муздѣрку.
Знаю, жес такого напою не пивал,
Їкого тепер з нами будешъ заживал.

Душа богачева.

Быль час тѣлу во всемъ оугажати,
Лечъ тая розкошь що зробила?
До адъ мя з тѣломъ сѣрѣтила.
Вижду Адама з тамтотъ возведена,
А я хожу бѣдна отринувена.
Туть гроши, слава, достатки, дружины,
А я в пеклѣ мушу . . . . .

Ангель.

Чому, душе, ро . . . . .
Южъ ты . . . . .
Бо убогимъ гордѣла
Лаваремъ, тилко своего тѣла
Роскошемъ завше догажала,
За тось ся в пекло достала.

Душа богача.

Христосъ воскресъ, всемъ откупленя даруетъ,
Нехай и мене в томъ пожалуетъ.
Вшакъ за всехъ терпѣть муки,
Нехай и мене вырветъ з вражою руки.

Ангель.

В надѣю тую не треба грѣшити,
Же Христосъ нас мѣль свободити.
Ты вду надѣю мѣла,
Жес в ню смѣло грѣшила.
Вийдѣте, слуги пекелныє,
Возвѣти в мѣста темныє!
Что ти богатство, душе, преобрѣло,
Что же и розкошь тучащя тѣло,
Что мятєжь рабовъ?
Дало ти в пеклѣ на вѣки мешканє,
Плачъ по веселю, по роскоши воре [sic!],
По всехъ достаткахъ сѣрчистое море.
Мало поживши будетъ тѣло гнити,
Ти душе в пеклѣ ах на вѣки жити.
По смерти не машъ жадной попусты,
Гды ся достанеш во пекелныи вусты.

Язык тої коштовної сценки цікавий і обік деяких церковно-славянських слів близький до народної мови, навіть з деякими діалектичними відтінками в роді вонор, востю, тамтот (польське tamtąd). Діяльот дуже живий, без довгих тірад і без монольоїв. Композиція простенька, але переведена льогічно й консеквентно.

III. Доброгостівський вертеп.

Записав Вол. Левінський.

Козак: Dobry wieczór, moji miły państwo. Przyszedłem od pana hrabiego Steckiego, aby jakieś porządki porobić w pokojach. (Кричить:) Kominiarczyku, chodź tutaj, aby pokoji rozamiatać. (Відходить).

Коминар входить з мітлою, замітає і співає:

Kominiarczyk, wstań malutki,
Wytrzyj komin, goldnij wódki,
I do tego, by zawczasu,
Już kominiarczyk na dachu.

Грабля Стецкі:

Jestem sobie pan hrabia Stecki,

Dawnych czasów składałem do pieca klecki,
A teraz jestem sobie panem,
Bo mam na sobie czapkę z baranem.

(Музика грає).

Німець співає:

Niemiec bieży — marsz w ty tropy,
Do tyj szopy.
Ach, ach, meine Kinder,
Ist er grosser Winter,
Ist geboren, nicht erfroren
In Betleem Stal.

Русин співає:

Русин каже: алилуя, помилуя!
Одних закликати і всіх поспрашати,
Аби всі сі походили,
Книші, пироги повносили,
Пану давали.

Циган співає:

Cyhan bieży z dary swemi
Za druhymy.
Furdyt solonynka
Do bożoho synka.
Pryjdy i gzia i dolina
Pereskoczy i dolinu
Aż do Betlejem.

Голендерчик співає:

Holenderczyk gdy przybywa
I tak bywa
Hojno przystraszony,
Wolno przerażony,
Niby jegis mydy tedys
W Betlejem stajnie.

Жид: Żydzi mówią: skąd Mesiasz?!

To pan ni nasz!
Ni tak imu chodzi,
Jak nam się chodzi,
My gy czykamy wielkiegi,

Wy go macie maleńkiegi
Kinder dzieciątko.

Два кракусї в шаблях:

Dobry wieczór, miły panowie!
Przysłali mi tu trzy patrunkowie,
Którzy jedli, pili
I mie ozdobili.
Żebyście, państwo, wiedzieli, jakiego ja rodu,
Tobyście mi, państwo, przysłali do swego stołu.
Jezdem rodu króleskiego, hrabieskiego,
A jednak zwyczaj mój taki,
Że muszy na pojedynek stać z swoim bratem.

Цілюють ся і бють ся. Один відтинає другому голову. Входить перший дідько, бере голову і біжить з нею в кут.

Чарівниця кланяєть ся:

Dobry wieczór, moji państwo!
Jezdem sobie czarowniczka rodu swego,
Robie masełko dla braciszka mego.

Робить масло. Входить другий дідько з вилами, зазирає в »masniczke« і штуркає.
Чарівниця до нього: ру, ру, ру. Дідько втікає а вона починає співати:

Czarowniczka wygrała, wygrała,
Że sie diabła nie bała, nie bała,
Żeby jeszcze jednego,
Toby lepiej na niego.

Входить перший дідько, бере чарівницю на вили і несе до пекла. Прибігає другий і шукає за нею. Входить смерть.

Смерть до дідька:

Ty przeklęta duszo!
Co ty powiadasz tu rozkazy
I wszystko zabierasz
Taj do piekła prowadzisz?
Jak cię zacznę dusić,
To ty, diable, umierać musisz. (Бють ся.)

Смерть: Ja ci swoją kosą głowę zetne!

Дідько: A ja ci swemi widłami paszczeki rozjade!

Смерть синає дідька. — Входить старий дідунько з двома торбами:

A ja dziadunio po dwie torby noszę,
Za pańskie zdrowie pana boga proszę.
Кидають в торбу гроші. — Співають коляду.

Записав в Доброгостові, дрогобицького пов. в серпні 1906 від боднаря Михайла Кравчука зі Львова.

Звізда (gwiazda).

Входять три королі: Мельхіор, Бальтазар і Каспер. Найстарший король — Каспер, чорний, замазаний сажою. Мельхіор тримає звізду. Всі при мечях.

Каспер: Kasper, Kasper ich bin genant,
Ich bin der König aus Schwarzeland
Wollt mir nicht geben, so geh' ich hinein,
So lass mir auf Himmel hinein.

Те саме говорять два інші королі, з тим, що Мельхіор каже: Ich bin der König aus Weisseland, а Бальтазар: Ich bin der König aus Schmerzeland. Каспер і Бальтазар тримають мечі на хрест. Мельхіор крутить звізду. Всі співають.

Wir kommen daher im schnellen Reihn
Durch kreuz und tik vierhundert Meil'n.
Wir kommen daher unter Regen und Wind,
Wir suchen den geboren Jesus Kind.
Wir suchen nesten ein heisen ein klein
Wir finden es zum Krippel allein
Wir wollen da nieder auf unsere Knie.

В Доброгостові, дрогоб. пов. від Михайла Кравчука.

IV. Різдвяний „Бетлегем“ в с. Верхня Апша (Мараморш).

Записав Гіядор Стрийський.

О с о б и.

1. Царь   2. Ангел   3. Король   4. Ватаг
5. Вучарь   6. Черемуський   7. Дідо.

Кожда особа має буки з двінками; прибрані відповідно своему стану. З межі них найвидніша особа, то дідо, що має вуста й бороду з клоча, сам він чорний від сажі, цундравий, кривий, нависно горбатий, спина йому повна сіном під сурдutom; на плечах має бунду з кізної шкури, шерстю виверненої, цундрава шапка на голові в „ґитицею“. Царь у білій одежді, вокруг коруви дороги пацьборки, в руках шабля. Король так само виглядає. Ватаг і вівчарь чорні від смолянки. Кождий має ремінь (черес) і постолі, в виімком тільки царя, ангела та короля, що місто постіл мають чоботи. На запит, що то таке „Черемуський“ — оповідач пояснив, що то „гуляш“ (мадярське gulyás), що в чередою ходить, тобто чередарь. Особи поприходять до хати по одному по такий черві:

Ангел (прохожуючи по хаті): Триццетъ і три гóдуу буў йим на небесіх, як йим зийшоў на зéмню пророкуватé¹⁾ й народови ўказуватé й найшоў се ис присвѣтлим царьом і так се розийшоў, що й сам не знаю, як. Як раз-двічі сабльоу махнутé, туй має бѣтé.

Царь: Сімдесять і пять гóдуу, як ня покорунувалé. Биў ся на водах, на огнѣ, на земпé, на лісах ис царялé поганнелé, усюдé перебиў і найшоў собі одного короля. Узяў го собі на свою поруку і так из ним се розийшоў, що й сам не знаю, як. Як раз-двічі сабльоу махцѣ, туй має бѣтé.

Король: Дваццетъ і пять гóдуу, як ня присвѣтлий царь покорунуваў і на поруку узяў. Биў им се, усюдим бируваў і найшоў им се на одну полонниі из одним ватагом і так из ним се розийшоў, що й сам не знаю, як. Як раз двічі і т. д.

Ватаг: Сóрок і пять гóдуу, як ватажу. У трумбѣтум наўчѣу, у сопѣлку не знаю. За путиноу йим силѣу, сопцем ни видѣу; таким добрі гáзди маў, спѣзоу ня годовали, з золóвня напували. А одному маў доброго вучаря, так им се з ним розийшоў, що й сам не знаю, як. Як раз двічі бѣком дѣбну, туй має бѣтé.

Вучарь: Дваццетъ і пять гóдуу, як вучарю. Сопѣлкум наўчѣу, трумбѣту не знаю. Пришоў ид мѣшѣ воўк, я гадаў, що тотó боут. Вун уд мене берé тай мѣшѣ грóшѣ ни даé. Про тотó я добрі гáзди маў: бóсий им ходѣу, голодним доѣу; з золóвня напували, бабальками ня годовали. І про тотó я добрі гáзди маў і найшоўим се з одним черемѣським гуляшом. Так им се з ним розийшоў, що й сам ни знаю, як. Як раз двічі і т. д.

Черемѣський: Дваццетъ і пять гóдуу, як гуляшѣу; з вучарямé, з ватагамé боу та нѣде се ни вадѣу і тристо дваццетъ дараб (штук) маргѣм сокотѣу. І так их [sic!] досокотѣу, счо ся ўсталó: рух тай бордѣх. І про то я добрі гáзди маў, нѣде се з ними ни зважаў; тай се найшоў из дѣдом і так им се з ним розийшоў і т. д.

¹⁾ Звук infinitiv-а та perfectum виговорюють ся в Анші нѣ як е, нѣ як твердий (Українцям невимовний) угроруський ы, але щось посередне межи сими двома, однакож так, що в нѣм е перемагае. Село отсе (на північ від Сигота) лежить на самій окраїні руській, де вже починаеть ся волощина, і де окінчене infinitiva віддаляеть ся що раз від первісної форми: ити, так що в долині Вишови (схід від Сигота) звучить вже яко чистий угроруський ы, н. пр. говорыты, ба навіть і Ыван, мыска та кываты (доткнути), оріхы! (Див. казку великоденну в угрварській Науці сього року з села В. Руна, мною записану. Науки не маю тут під руками, то не можу точно покликуватись на число).

Дідо (приходять до хати, кожій граючій особі кланяєть ся, але місто вдоровканиа бухне його кожний по плечах буком): Тисяча сто гóдуу, як за вамé дитé мої хожу; типірь нм вас іскóрпау, на мене старóго се не дівите. Гурьком вас годовау: корзанами (т. є. постолами) годовау, вітром вас напувау. Типірь истé поуросталé ангелямé, царямé, королямé, ватагамé, вучарямé, черемуськémé, на меле старóго ни дівите се. Але як раз, двічі дубом дубну, земня пуд вамé се здрòгне. У мене дужі корзани с килюха тай вас бóду учётé. Палицю зелізну до урук ем пребіу, доким спсю азбуку научіу тай свої діти. Тай бунда ўня с килюха се роспадає.

(Тепер беруть Віфлєем папіровий і зачнуть колядувати всі):

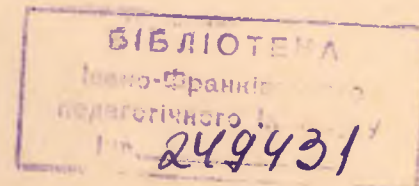
Ой та із за полоницьки
Вуйшла вітгы біла хмаронька.
Ой не хмаронька, ботичик¹⁾ овец.
Ой ба чиї то овечки? Господарьовé.
Коло тих тай овец три пасторовé.
Три пасторовé, три вівчаровé.
Ой ідут, ідут тай собі несут
Ой собі несут по трумбітоцці.
Перший учарик вой сам Сус Христос,
В святого Христа сама золота.
Другий пастырек вой сятый Юрій
Вой трумбіточка с самого листу.
Третий пастырек вой сятый Петро,
Вой трумбіточка с самого воску.
Ой ідут, ідут тай собі несут
По гелетоцці, по флуероцці,
По сопілоцці, по теленоцці.²⁾
По гелетоцці ўсе по кедровці,
По флуероцці, по собословці³⁾
По сопілоцці, ўсе по восковці,
По теленоцці, ўсе по мецковці.⁴⁾
Ей вуйшли, вуйшли на полонинку;
На полонинку, на зеленинку,

¹⁾ Ботій = стадо, diminut: ботичик.

²⁾ Значіння годі було довідатись. Оповідач відповідав все на своє: се так має буть!

³⁾ Мабуть: собословці (?) Годі було довідатись, чого тут робить назвиско малярського міста в під Дебрецена, що називаєть ся Собослеу (Szoboszló). ⁴⁾ Що се таке?

На славне місто „Путпершисто“.
Стали гадати, де зарубати
Ой кошарочки на три струнїочки.
На тви струнїочки, по три звїздочки.
Ой хто би їм у струнги гóнит? У ертунги гонит
Божія матé сята пречиста.
Як продоїлп, затрумбетали,
Як ся трумбетау перший пастырек,
Перший пастырек вой сам Сус Христос.
Як затрумбетау [Ў] саму золоту,
[Ў] саму золоту я ў трумбіточку,
Ой пушоу голос по полонинах,
По полонинах тай по долинах,
Ой по долинах, по монастирьох.
Хто тото ўчує, му ся зрадує,
Ой лиш тот му ся ба ни зрадує
Хто уцця й матірь бо не честує.
Як затрумбетау другий пастырек,
Другий пастырек, вой сятый Юрій
Я ў трумбіточку с самого листу,
Ой пушоу голос по полонинах і т. д.
Як затрумбетау третий пастырек,
Третий пастырек вой сятый Петро.
Як затрумбетау я ў трумбіточку
Я ў трумбіточку с самого воску і т. д.
Ой за сим словом жийте здорове
Господареньку ой рік уд року,
Тай аж до віку. Ой дай вам Боже
Що 'т Бога жадаш ут Бога жадаш
Щасця здоровля я ў поле урожай,
Я ў дум завожай, я ў коморочку.
Я ў дум здоровля на чиядочку
Ой надвір щасця на худобочку
Ой на волонькы, на коровонькы,
На овичата, на баранчикы на круторогі,
Ой на ягничкы золотововні,
Я ў загородкы на коровонькы ой на воловы жовтороговы.
Ой на телічкы як на зорничы.
Я ў стониченькы на кониченькы,
На кониченькы золотогриві,
Золотогриві, шовковохвості,

Шовковохвості, срібнокошті.
 Я ў пасіченькы та ще на пчолонькы.
 Руйте пчолонькы я ў тре шоронькы¹⁾
 Парі парівкы я ўсе ў чотыре
 Я ўже бо мы вам ой засьпівали,
 Ой колядничкы, Христові дячки.
 Колядували, пісьню укладали на сяте руздро.
 Лишаємо вас около двором,
 Около двором в усим обходом,
 З усим обходом яў сятым Богом,
 Гей рік уд року тай аж до віку
 Вінчуємо вас щасцьом здоровльом.

За сим ставить ся дїдо протів ангела, другі їх обступають і межі першими двома починаєть ся така субесїдка:

Ангел: Поть дїду на офїру!

Поть дїду, ангелї сьпівают.

Дїдо: Дїти ся ў колысці упивают.

Що ви схой худобні дате їстє?

Ангел: Сїра солоткого.

Дїдо: Я би сам старєнькай тото попоїу!

Що би туй худобні дате пїтє?

Ангел: Молока солоткого.

Дїдо: Тотоб я й сам старїнький ся напєу!

Ангел: Поть дїду на офїру!

Дїдо: Йой ни йду, яка там сьвітлосць!

Усі разом: Уставай ся гавдо дому,

Бо ми йдемь у дорόгу.

Гай дом, терле дом,

Терле-терле терле дом!

А ти Янку рубай дрєва,

Бо нам огня буде трєба;

А Маруся добра була,

Що нам юшкє роздобула.

Царь: Вінчую вас щасцьом здоровльом от пїні до віку.

Усі (але по одному): До ласки ся удлучаємо.

За сим виходять із хати та „Бетлегему“ й копець. Ідучи до другої хати, нїшого господаря, ведеть ся то саме балаканє, що й в попе-

¹⁾ Мадярське: sor = ряд.

редній хаті, в такою однаков рїжницю, що місто повпешої колядки заводуть нїшу, от як нище я їх записав. Приспів першої колядки додасть ся кождій однаково.

II.

Зайшла слава в висока пеба
 Славеніє, славеніє боже по ўсему сьвіту,
 Сьвята пречиста ў тяготу зайшла,
 Ў тяготу зайшла тай ся важирила:
 „Сыне муй сыне єдинородный!
 Мала бых я тя у славных варешох,
 У славных варешох, у царських палатох.
 Учє за тя поганая віра,
 Погана віра, певірні жыды.
 Мут тя шукати, мут бантовати¹⁾ лиш сятї злогы.
 Ой пушла, пушла у край вареша²⁾
 Ой у флєемє, у пустий хлївець
 У славнум місті, у фїлєемі
 Сята пречиста уродила Христа.
 Як го родила, ў яслї го влєжила,
 Ў яслї го вложила, у китай повила.
 Ой ішли туды три пасторовє, три вівчаровє,
 Ой ішли, ішли, ў колїна ўпали,
 Ся уклонили во Йєсуу Христу, Сятуї пречистуї.
 Драли сорочки на пелєпочкы,
 Рвали волїчкы на повывочки.
 Они за того грїха не мают, що вувцям лают.
 Я ўчула, вчула тото погана віра, певірні жыды.
 Сята пречиста дєсь діла Христа?
 Пустилам его ў високі горы.
 Поганї жыды горы копали Христа шукали.
 Айбо ўсї жыды ўсе поўдурїли, Христа не ўздрїли.
 Сята пречиста дєсь діла Христа?
 Пустилам его я ў тинні ліса.
 Поганї жыды ліса рубали Христа шукали і т. д.
 Сята пречиста дєсь діла Христа?
 Пустилам его я ў шугы-лугы.

¹⁾ Мадяр. bántani = поругати, кривдити.

²⁾ „ vágos = місто.

Погані жыды лугы косили, Христа шукали і т. д.
 Пустилам его ў широке поле, ў синое море.
 Погані жыды поле орали,
 Море спелали, погана віра
 Невірні жыды як Христа найшли,
 На муки взяли, всяко мучили:
 Ой копіями его пробивали,
 Річки потічки керваві текли,
 Ясне сонічко все померкало,
 Зв'язды і місяць ся ізмінили.
 Погані жыды, невірна віра,
 Як Христа вняли, на хрест росняли,
 Терновий вінчик на голову клали.
 Терновий вінчик на голоу ни йшоу, бо ся розыйшоу
 Желізне звудя я ў ручки били,
 Желізне звудя все ся ломило, ў ручки ни ймило.
 Всяке деревце за нухтя били,
 Ся поломило, ў ручки ни ймило.
 Червива йнва вік согрішила,
 За нухтя пушла, кровцю пустила.
 Де кровця кане, там онь ся стане,
 Де слыска кане, там цирькоу стане.
 Ой винце буде на причастічко
 Сьому мирови християнському.
 Цирьковця буде на хвалу божу,
 Сьому мирови ой Христовому.
 Ой за сим словом (і т. д. приспів).

III.

Я ў чистум поли плужок ми оре четверовілний.
 Хто за плух держит? Вой сам Сус Христос.
 Хто воли водит? Вой сятий Юрій.
 Хто воли гонит? Вой сятий Петро.
 Обідец носит божія мати,
 Обідец носит тай сынка просит:
 Орє сёночку в дрібна цёвочку.
 Посіємо ме яру пшеничку,
 Щоби она була на проскурочку
 Всьому мирови християнському,
 Усьому мирови і господарьови.

Я зберемо ме вой сім сто жепцюу, вой сотворенцюу.
 Я вознемо ме у друбни снупкы,
 Я зберемо ме я ў гусці купкы,
 Завершемо ме сеу соколочком,
 Я зберемо ме вой сімсто возуу, вой сотворозуу.
 Завеземо ме до господаря на загумена
 Я складемо ме я ў тре сторночке, я ў дві купочке.
 Завершемо ме сеу соколочком.
 Вой сокул сидит, далеко видит,
 Ой видит, видит у синое море.
 Ой рипку видит, в рипкоу говорят:
 Май Бух помай Бух, шуко-рибочко.
 Тебе те була на вечеречку,
 Нашому нану на вечеречку,
 На сятий вечур і на тот сятий динь тай на великдинь.
 Я ўжеж ми вам вой засьнівали,
 Дум веселили на сате рудво Дай же вам Боже, що ў Бога жадаш.

IV.

Вой ходит, ходит місяць по небу,
 Я вострічає ясну зороньку:
 Ой зоре, зоре, де Господь живе?
 Вой Господь живе я ў господаря.
 Вой сидит, сидит кониць столика яворового.
 Головку ўклониу, словоньку ўрониу,
 С тої словоньки Дунай ся сновниу,
 Я ў тум Дунаїи Господь ся кунау ис сятим Петром.
 Вой куплючи ся: Ой Петре, Петре ни перечмо ся.
 Як ізміримо, тогды звіримо.
 Зміряємо горы вой тай долины,
 Вой Илю, Илю, вірна послугу;
 Вой пуйдє, знесє шовкові шнурє в вургануу струнє!
 Ой пушоу Илю я в гримотах.
 Ой Илю, Илю, як всь там найшоу?
 Ой также, также, як Господь каже.
 Небо біршеньке, всюди рівеньке,
 Земля меншенька, бо кривду має:
 Сын отца й матірь за пічо має, у двирі тручає.
 Брат на брата нуж унимає,
 Сестра на сестру чары шукає.

Сусід сусіда дорух не має,
Плут затерняє, плоти городят,
Лихо говорят. Авжеж мѐ і т. д. приспів.

V.

Я ў неділеньку все пораненьку
Куронькѐ піли щи май раненьку
Дівчина ўстала, три свічі важгла.
При одній свічі пущкѐ ўбувала,
При другій свічі ручкѐ ўмивала,
При третій свічі личко ўмивала, коня сідлала.
Павонька ходит, пірічко ронит,
Дівчина ходит, пірічко зберат ў рукавец кладе.
З рукавця бере, на столик кладе,
С столика бере, віночок плете, на голоу кладе.
Дивіт ся люде, чи горазд буде?
Ісходили ся буйні вітрове,
Ой ісмайцули¹⁾ павяний вінчик
На тихий Дунай. Ой була тоди
З давну стежинька первосвѣцькая.
Ой ішла туда біла дівчина,
Ізстрічаєт три рибарове, панські синове:
Май Бух, помай Бух, панські синове,
Ой ви туди йшли, чи вінчик найшли у тихум Дунає?
Ой що нам буде за переймец?
Першому буде срібний перстенец,
Другому буде шовк-шириночка,
Третому буду сама молода та як ягода,
Ой як ягода біла дівчина.
Ой за сим словом і т. д. приспів.

VI.

Поза столове сидят панове.
Ой меже ними май старший панок
Господаречко, орендаренько.
На нюм шапочка ўсе собольова,
На нюм кошулька як біль біленька, як лист тоненька.
Де она прана? Края Дуная.
Де она кручена? У тура на розї.

¹⁾ Зняли.

Де она сушена? У горі ў Яворі.
Де она тачана? У Львові на столї.
Ой хто ї тачаў? Господаренько,
Її тачала срібним пранничком, винним ябличком.
Дай єму Боже щасця, здоровля і т. д. приспів.

Записано в В. Апші, 25. VI. 1907 р. від Миколи Лакатоша і Тафі Івана Андрійова.